

Rácz Katalin-Szabó Szilárd

Társadalmi-gazdasági folyamatok a Derecskei járás területén

Bevezetés

Hazánk számos határ menti térségében tapasztalhatjuk a társadalmi-gazdasági folyamatok kedvezőtlen alakulását, melyek a jövőbeni fejlődés ütemére, a településeken várható folyamatokra is hatással vannak. A határok, különösen az ország keleti részén, akár több alkalommal is megváltoztak, újra és újra megakasztva egy-egy térség fejlődését (Pénzes et al. 2011). A határok elszigetelhetik egymástól a településeket, így inkább gátolják fejlődést, mint a kapcsolatokat ösztönzik (Reichman, 1993). Számos esetben magának a határnak az átjárhatatlansága, a határátkelők hiánya, vagy távoli elhelyezkedése miatt a kapcsolatok nehezen tehetők újra funkcionális egységgé (Pénzes, 2012). Nemes Nagy (1996) kutatásai rámutatnak, hogy egyes határ menti térségek (beleértve a kelet-magyarországi határrégiókat) nemcsak földrajzi, hanem ökonómiai értelemben véve is periférikus területeknek számítanak. Tanulmányunkban a magyar-román határon elhelyezkedő Derecskei járásban zajló társadalmi-gazdasági folyamatokat vizsgáltuk a HURO projekt megvalósítása keretében, figyelembe véve a térség határ menti jellegét és azt, hogy az elmúlt évtizedekben a magyar és román határ menti kapcsolatokban számos kedvező körülmény¹ hatására sokat javult a helyzet, bár a statisztikai mutatók javulásához még hosszabb időre lesz szükség.

Kutatásunk során szociológiai és társadalomföldrajzi mutatókat használtunk fel a főbb demográfiai, munkaerőpiaci, foglalkoztatottsági és jóléti viszonyok jellemzésére, időbeli változásának követésére. Emellett statisztikai összefüggéseket kerestünk a kialakult viszonyokkal és az időbeli változások okaival.

Módszertani keretek

A Derecskei járás (1. ábra) területén zajló társadalmi-gazdasági folyamatok elemzését statisztikai adatok alapján végeztük el. A kutatást a KSH vonatkozó évkönyveire, a TEIR adatbázisra, valamint a népszámlálás adataira alapoztunk. A települési, illetve járási szintű adatokat minden esetben a megyei és az országos átlagokkal vetettük egybe. A táblázatos adatokat PAST szoftverrel elemeztük (Hammer et al. 2011). Az elemzésben a kis elemszám (a járás településeinek száma) miatti bizonytalanságot egzakt tesztekkel (Monte Carlo p) és bootstrappeléssel kiegészítve javítottuk. Az egyes időpontok közötti különbségek feltárásához Wilcoxon próbát² alkalmaztunk. A különbségeket egyrészt a szignifikancia (p), másrészt a hatás (effect size, r) alapján értékeltük. Egyes esetekben Kruskal-Wallis próbát alkalmaztunk a különbségek szignifikanciájának azonosítására, melyhez páronként Mann-Whitney próbát használtunk Bonferroni korrekcióval. A változások mértéke időnként nem szignifikáns, ami ugyanakkor nem jelenti azt, hogy egy pár száz fős település életében egy nem szignifikáns

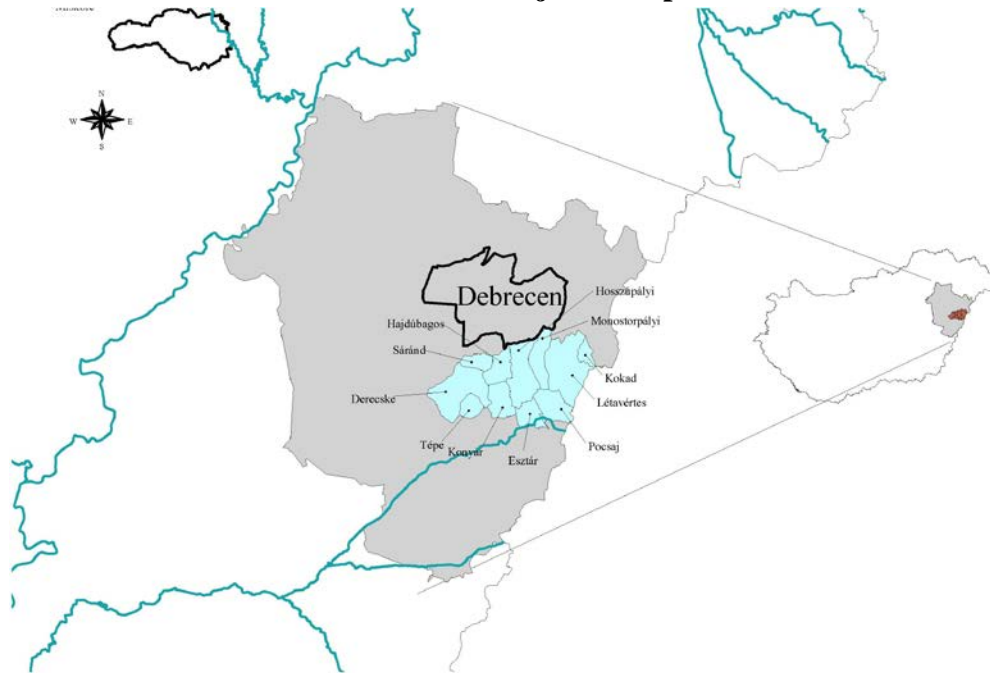
---

¹ A politikai környezet megváltozása a 1990-es évek után, mindkét ország Európai Unió csatlakozása és ennek nyomán a határ menti régiók pénzügyi támogatása, a keresztkapcsolatok erősítése.

² A tapasztalati úton felvett eloszlás alapján véletlenszám-generálás 99999 ismétléssel.

változás ne számítana, így a szignifikancia mellett a hatás (effect size) mértékét is figyelembe vettük (Field, 2009). A változók közötti kapcsolatok kimutatásához regressziómodell-illesztést használtunk³. A hagyományos regressziós illesztés (a legkisebb négyzetek módszere) mellett RMA (Reduced Major Axis) illesztést is alkalmaztunk, ami a determinációs együttható értékét nem befolyásolta, azonban a befolyásos adatpontok hatását jelentősen csökkentette. A táblázatos adatok értékelése mellett számos esetben térképen is ábráztuk az adatokat ArcGIS szoftverrel⁴.

1. ábra. A Derecskei járás települései

Demográfiai folyamatok a Derecskei járás területén

A vizsgált térség állandó népessége az elmúlt két évtizedben kismértékű emelkedést mutatott, szemben az országos tendenciával (1. táblázat). A járás települései között ugyanakkor markánsan kirajzolódik három csoport, amelyeket eltérő demográfiai folyamatok jellemeznek. A kedvező előjelű demográfiai folyamatot a járást alkotó települések döntő részének stagnáló vagy enyhén emelkedő népességszáma biztosítja, köztük a körzetközponti funkciókat betöltő, 1996 óta városi címet viselő Létavértesé. A statisztikai adatok a lakosságszám kismértékű csökkenését jelzik a járásközpont, Derecske esetében, de hasonló változások mentek végbe a két legkisebb község, Tépe és Kokad társadalmában is. A vizsgált települési körből Hosszúpályi az egyetlen olyan település, amelynek népességszáma a megfigyelt időszakban folyamatosan emelkedett: a statisztikai adatok szerint a falu lélekszáma közel egyötöddel nőtt két évtized alatt. A növekedésben vélhetően szerepet játszik a településen koncentrálódó

³ Boot N=11

⁴ Az ábrázolás során kategóriákat hoztunk létre, melyek kategóriahatárait sokszor önkényesen kellett megválasztanunk. Több esetben a számsorok természetes töréseit (natural breaks) vettük figyelembe, azokat kerek számokra módosítva. A több időpontból származó adatok megjelenítésénél az volt az elsődleges cél, hogy ugyanazzal a színskálával mutassuk be a változásokat.

cigány lakosság magas gyermekvállalási hajlandósága, miként erre a kistérség fejlesztési koncepciója és programja is felhívja a figyelmet.

1. táblázat. A népesség számának változása 1990-2010

Terület	Állandó népesség				Változás 1990/2010 (1990=100 %)
	1990	2000	2005	2010	
Magyarország	10 525 967	10 254 587	10 178 405	10 118 118	96,1
Hajdú-Bihar megye	564 472	561 751	558 411	561 335	99,4
Derecskei járás	36 745	37 216	37 662	37 306	101,5
Derecske	9 524	9 401	9 399	9 126	95,8
Esztár	1 456	1 435	1 418	1 420	97,5
Hajdúbagos	1 962	1 986	1 993	2 037	103,8
Hosszúpályi	5 165	5 555	5 892	5 999	116,1
Kokad	734	748	710	693	94,4
Konyár	2 259	2 349	2 349	2 252	99,7
Létavértes	7 179	7 211	7 330	7 283	101,4
Monostorpályi	2 171	2 221	2 214	2 204	101,5
Pocsaj	2 831	2 756	2 755	2 763	97,6
Sáránd	2 203	2 370	2 424	2 386	108,3
Tépe	1 261	1 184	1 178	1 143	90,6

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

Az állandó népesség létszámában egyik vizsgált időpont között sem történt szignifikáns változás (2. táblázat). Míg azonban az 1990 és 2000 közötti időszakra vonatkoztatva a hatás (r) 0.17, addig a 2005 és 2010 közötti öt évben 0.24, azaz rövidebb idő alatt nagyobb változás következett be. A 2000 és 2005 közötti változás ugyanakkor ezeknél az értékeknél jóval kisebb volt.

2. táblázat. Az állandó lakónépesség összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

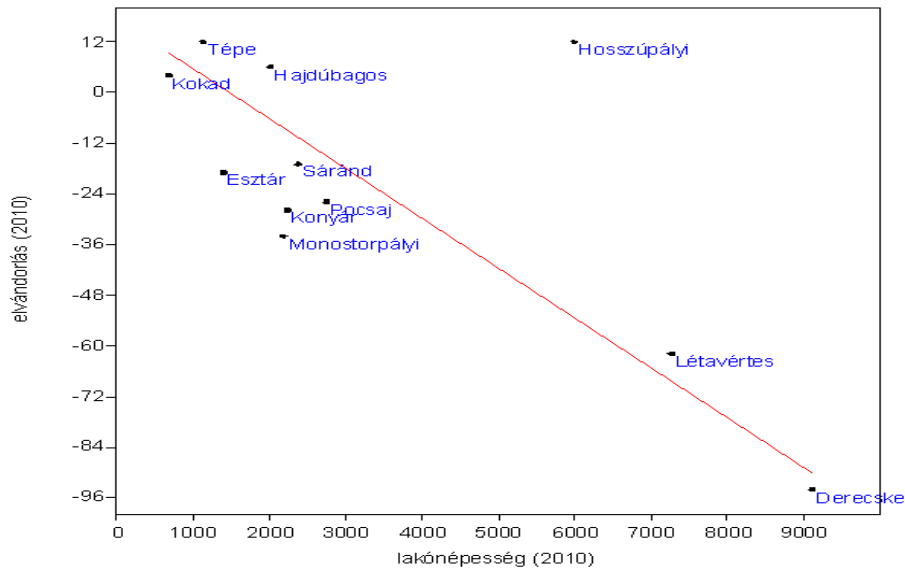
Időszak	Wilcoxon's W	Z	P	effect size (r)
1990-2000	42	0.800	0.46	0.17
2000-2005	31.5	0.408	0.72	0.09
2005-2010	46	1.156	0.28	0.24

Forrás: Saját számítás

A népességszám alakulásának okait tekintve elemzéseink szerint minél nagyobb egy település, annál kisebb az elvándorlás mértéke (2. ábra). A determinációs együttható $R^2=0,52$ ($p<0,05$; $N=11$), ami azt mutatja, hogy a település mérete meghatározó faktora az elvándorlásnak⁵. A nagyobb településeken több a munkalehetőség, elérhetőbbek az életminőséget javító szolgáltatások, annak ellenére, hogy a járás legnépesebb települései, az egymással számos területen vetélkedő Létavértes és Derecske (Plócai 2009) is csak 7000-9000 lakosúak. A településméret és a migráció összefüggéseit vizsgálva hasonló eredményre jut Bajmóczi és Balogh (2002), azzal a kiegészítéssel, hogy az 50 ezer főnél népesebb településeken a kisebb településekhez hasonlóan negatív a vándorlási egyenleg.

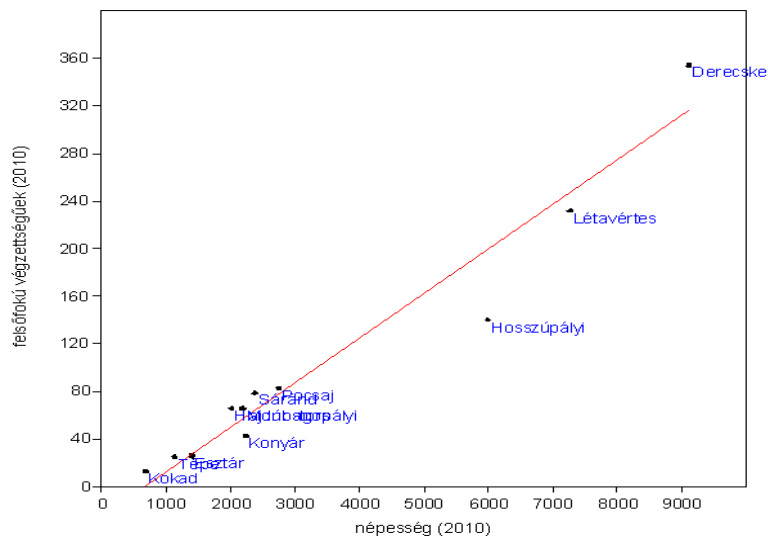
⁵ Hosszúpályi kissé kilóg a sorból (influential data), nélküle még egyértelműbb lenne a megállapítás, ennek ellenére nem hagytuk ki a regresszióból, mert segíti az általánosabb megállapítások megfogalmazását.

2. ábra. A lakónépesség és a migráció összefüggése 2010-ben

A közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma minden településen arányosan növekszik a népességszámmal, így – az egyenes arányosságnak köszönhetően – a nagyobb településeken érhetően nagyobb a számuk (3. ábra). Az összefüggés korrelációja 0,97 ($p < 0.05$, $N=11$), ami igen szoros összefüggést mutat (követve az országos tendenciákat).

3. ábra. A lakónépesség és a felsőfokú végzettségűek kapcsolata 2010-ben

A településenként hullámzó természetes szaporodás nem magyarázza sem a lakosságszám emelkedését, sem apadását, az okokra inkább a lakosok migrációja ad választ (3. táblázat). A térségben lezajlott migráció mögött azonban eltérő okok húzódnak meg: az elmúlt időszakban különböző társadalmi csoportok mozgása ment végbe. A román határ szomszédságában elhelyezkedő terület vonzotta az áttelepülőket, akik rendszerint a határhoz közeli településeken vásároltak lakóingatlant, életvitelszerűen Magyarországon élnek, de nem számít ritkaságnak, hogy a lakóhelyként funkcionáló településekről ingáznak romániai munkahelyükre (Szócs 2012). Az áttelepülési hullám az elmúlt évtized közepére megállt (Gödri-Tóth 2010). A romániai áttelepülés mellett a megyeközpont szuburbanizációs

folyamata is befolyásolta a Debrecen külső agglomerációs zónájához tartozó települések népességszámának alakulását, jóllehet a szuburbanizáció mértéke Debrecen esetében kisebb léptékű volt, mint az ország más nagyvárosában (Bajmóczy 2003). A szuburbanizációnál jelentősebb volt az elszegényedett, társadalmilag lecsúszó csoportok kiköltözése a külterületekre és a városnál olcsóbb megélhetést és ingatlanárakat kínáló kisebb falvakba. A területi mozgás sajátos típusát a cigány népesség migrációja jelenti, mely Debrecenből és a nagyobb városokból a külterületekre, valamint az olcsó ingatlanárakkal rendelkező településekre irányult. A 2005 után megfigyelhető mozgások nemcsak a népességszám-növekedést eredményező beköltözések megtorpanását jelzik, hanem a térségből való jelentős elvándorlást is, amelyet elsősorban a munkahely és a biztos megélhetés hiánya generál. 2010-ben a beköltözők száma csak néhány kisebb községben (Hosszúpályi, Hajdúbagos, Kokad, Tépe) tudta kiegyenlíteni az elköltözésekből eredő népességszám-vesztést.

3. táblázat. Vándorlási egyenleg alakulása 2000-2010 között

Terület	2000	2005	2010		
	Összes	Összes	Állandó	Ideiglenes	Összes
Hajdú-Bihar megye	-536	-1039	- 800	- 460	-1260
<i>Derecskei járás</i>	138	48	-152	- 94	-246
Derecske	-2	-28	-79	-15	-94
Esztár	-24	-10	-12	-7	-19
Hajdúbagos	-22	27	11	-5	6
Hosszúpályi	43	53	5	7	12
Kokad	14	-5	-5	9	4
Konyár	-15	-32	-14	-14	-28
Létavértes	46	18	-34	-28	-62
Monostorpályi	75	18	-22	-12	-34
Pocsaj	-1	1	-4	-22	-26
Sáránd	29	12	-6	-9	-17
Tépe	-5	-6	8	4	12

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

A vándorlási egyenleg változása a 2000-2005 közötti időszakban nem szignifikáns, míg 2005-2010 között szignifikáns. A hatás (r) mértéke a két időszak között kétszeres eltérésű (4. táblázat). A 2005 óta végbement változások jóval erőteljesebbek voltak, mint közvetlenül az ezredforduló után.

4. táblázat. A vándorlási egyenleg összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

Időszak	Wilcoxon's W	Z	P	effect size (r)
2000-2005	47	1.245	0.23	0.26
2005-2010	58.5	2.268	0.02	0.48

Forrás: Saját számítás

A térség társadalmának korszerkezete ugyan kedvezőbb mind az országos, mind a megyei mutatóknál, de az elmúlt évtized közepétől az adatok öregedési folyamatot jeleznek (5. táblázat). A korszerkezet átalakulását nemcsak a csökkenő gyermekvállalási hajlandósággal magyarázhatjuk, hanem a területi mozgásban lévő csoportok korszerkezetével is. A beköltöző

családok – különösen a Romániából áttelepülők – az idősebb generációhoz tartoztak, így gyerekeik sem jelennek meg a gyermekkorúak között. A másik okot a hagyományosan nagyobb migrációs potenciállal rendelkező fiatal felnőttek elköltözésében találjuk meg (Bernáth 2006).

5. táblázat. Öregedési index

Terület	2001	2005	2010
Magyarország	91,2	100,0	112,5
Hajdú-Bihar megye	73,4	82,4	95,6
Derecskei járás	68,8	70,3	78,0
Derecske	72,0	80,6	91,6
Esztár	80,4	78,9	92,0
Hajdúbagos	91,7	88,1	100,6
Hosszúpályi	50,1	50,5	56,1
Kokad	69,6	62,4	62,6
Konyár	69,0	65,7	72,3
Létavértes	65,7	66,2	75,6
Monostorpályi	103,1	115,2	117,1
Pocsaj	61,1	55,4	55,0
Sáránd	68,0	64,4	76,7
Tépe	89,2	106,9	113,7

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

Az öregedési index változásának vizsgálata időszakonkénti bontásban azt mutatta, hogy a 2000-2005 közötti időszakban nem történt számottevő változás, csak kismértékű csökkenés zajlott le, a 2005-2010 közötti időszakban viszont szignifikáns emelkedés történt (6. táblázat).

6. táblázat. Az öregedési index összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

Időszak	Wilcoxon's W	Z	P	effect size (r)
2000-2005	33	-0.23	0.81	-0.04
2005-2010	64	2.76	0.003	0.58

Forrás: Saját számítás

Az öregedési index azt mutatja meg, hogy 100 gyermekkorúra (0-14 éves) hány öregkorú (65 évesnél idősebb) lakos jut, vagyis mennyire előregedő a társadalom. Az adatok az országos és megyei átlagoknál kedvezőbb korszerkezetet jeleznek a Derecskei járásban, és ezen a két korcsoport arányában egy évtized alatt végbement kedvezőtlen folyamat sem változtat. A térség települései közül 2001-ben Monostorpályi volt az egyetlen előregedő korszerkezetű, 2010-re azonban már Tépén is meghaladta az öregek száma a gyermekekét. A népesség lassú öregedésének folyamata figyelhető meg Derecskén, Hajdúbagason és Esztáron. A térségben Pocsaj, Hosszúpályi és Kokad mutatói jelzik, hogy a településeken jóval több gyermek él, mint idős lakos (7. táblázat). A kedvező korszerkezetet a magas természetes reprodukciójú cigány lakosság népességen belüli aránya magyarázza. A 2001. évi népszámlálás során Hosszúpályiban a lakosok közel ötöde (17,2%), Pocsajon 13,5 százaléka, míg Kokadon 3,5 százaléka vallotta magát cigány nemzetiségűnek.

7. táblázat. Gyermekkorúak eltartottsági rátája

Terület	1990	2000	2005	2010
Magyarország	32,2	26,0	24,1	22,9
Hajdú-Bihar megye	35,0	29,3	26,6	24,2
Derecskei járás	35,2	34,7	31,9	29,1
Derecske	35,7	30,6	26,3	24,3
Esztár	37,3	33,4	34,0	28,4
Hajdúbagos	34,3	27,8	25,6	25,4
Hosszúpályi	37,6	37,7	34,6	31,0
Kokad	34,6	44,7	42,2	38,4
Konyár	33,0	38,7	39,1	34,3
Létavértes	35,4	38,0	36,2	32,2
Monostorpályi	28,1	30,6	25,5	23,5
Pocsaj	38,5	40,8	38,9	37,8
Sáránd	35,6	33,4	29,7	27,0
Tépe	27,6	31,5	29,6	26,1

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

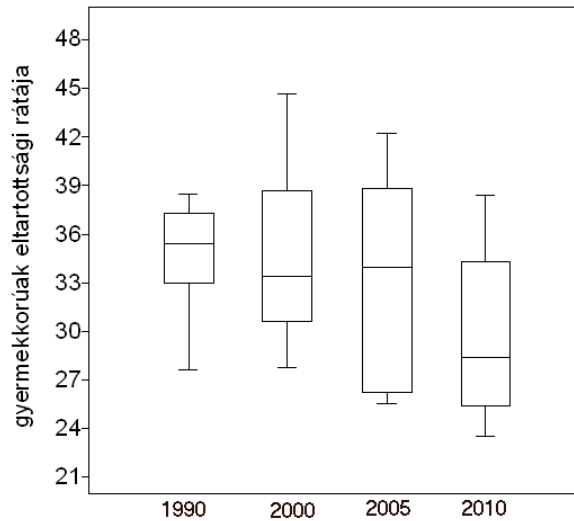
A gyermekkorúak eltartottsági rátája azt mutatja, hogy 100 aktív korú (15-60 éves) lakosra hány gyermekkorú (0-14 éves) jut, másként fogalmazva, 100 aktív korúnak hány gyermekkorú eltartását kell biztosítani. A táblázat adatai szerint a legmagasabb értékkel Pocsaj, Kokad és Konyár rendelkezik, a térségben az itt élő aktívkorúaknak kell a legtöbb gyermeket eltartania. A gyermekkorúak eltartottsági rátája 1990 és 2000 között nem változott szignifikánsan, de mind a 2000-2005, mind a 2005-2010 közötti időszakban szignifikáns változás (csökkenés) történt (8. táblázat, 4. ábra). 1990-től a tendencia csökkenő, miként ezt a Jonckheere-Terpra teszt ($J-T \text{ statistic}=265, p=0.04, r=-0.44$) is alátámasztja.

8. táblázat. A gyermekkorúak eltartottsági rátájának összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

Időszak	Wilcoxon's W	Z	P	effect size (r)
1990-2000	39.5	0.578	0.59	0.12
2000-2005	63	2.669	0.005	0.57
2005-2010	66	2.936	0.001	0.62

Forrás: Saját számítás

4. ábra. A gyermekkorúak eltartottsági rátájának szóródása a Derecskei járásban

A képzettségi szerkezet alakulása

A munkaerőpiaci boldogulás esélyeit számos tényező meghatározza, ezek közül az egyik leginkább feltárt terület az iskolai végzettség munkaerő-piaci státust befolyásoló szerepe (Falusné 1997, Galasi-Varga 2005, Forray R. et. al., 2008). A képzettséggel kapcsolatos trendek megismerését ugyanakkor korlátozza, hogy a legmagasabb iskolai végzettség vizsgálatához csak a 2001. évi népszámlálás adatsora áll rendelkezésünkre (9. táblázat). Eszerint a legmagasabb iskolai végzettség szerkezetét tekintve a Derecskei járás jelentősen elmarad az országos és a megyei átlagtól. Kiugróan magas az általános iskola első osztályát 10 éves korukig sem végeztek aránya Pocsajon, Konyáron, Kokadon és Tépén. A képzettségi szerkezet másik érzékeny pontját a középiskolai érettségivel rendelkezők aránya jelenti: a járás messze elmaradt a megyei és az országos átlagtól, jelezve, hogy az általános iskola utáni továbbtanulásban sem a diákok, sem a szülők nem látnak perspektívát, illetve anyagi lehetőségeik nem teszik lehetővé a csak hosszú távon megtérülő továbbtanulást. Az érettségizettek aránya csak Derecskén és Sárándon haladja meg a járási átlagot.

9. táblázat. A legmagasabb iskolai végzettség

Település	10–X éves általános iskola első évfolyamát sem végezte el	Elvégzett iskola, legalább			10–X éves általános iskola első évfolyamát sem végezte el	a megfelelő korúak százalékában		
		15–X éves általános iskola 8. évfolyam	18–X éves legalább középiskolai érettségivel	25–X éves egyetem, főiskola stb. oklevéllel		15–X éves általános iskola 8. évfolyam	18–X éves legalább középiskolai érettségivel	25–X éves egyetem, főiskola stb. oklevéllel
Magyarország	63 116	7 553 093	3 097 032	888 345	0,7	90,1	38,8	12,9
Hajdú-Bihar	4 575	388 601	144 969	39 277	1,0	88,0	34,6	11,0
Derecskei járás	445	23 058	5 529	1 127	1,4	79,3	19,8	4,6
Derecske	115	6 305	1 838	354	1,4	85,3	26,2	5,8
Esztár	15	846	134	26	1,3	77,5	12,7	2,9
Hajdúbagos	15	1 270	280	66	0,9	77,7	18,2	5
Hosszúpályi	60	3 368	657	140	1,3	80,4	16,6	4,1

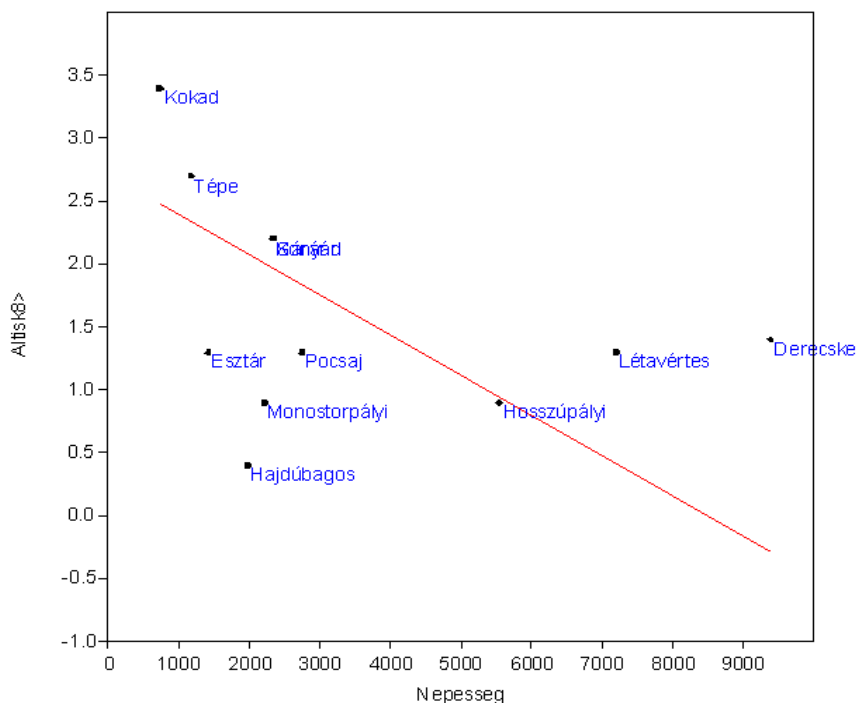

Település	10–X éves általános iskola első évfolyamát sem végezte el	Elvégzett iskola, legalább			10–X éves általános iskola első évfolyamát sem végezte el	a megfelelő korúak százalékában		
		15–X éves általános iskola 8. évfolyam	18–X éves legalább középiskolai érettségivel	25–X éves egyetem, főiskola stb. oklevéllel		15–X éves általános iskola 8. évfolyam	18–X éves legalább középiskolai érettségivel	25–X éves egyetem, főiskola stb. oklevéllel
Kokad	20	376	80	13	3,4	70,9	16	2,9
Konyár	41	1 239	222	43	2,2	71,3	13,2	2,9
Létavértes	76	4 292	1 031	232	1,3	79,2	19,9	5,1
Monostorpályi	17	1 398	358	66	0,9	77,7	20,7	4,3
Pocsaj	50	1 626	360	83	2,2	78,7	18,2	4,8
Sáránd	8	1 564	421	79	0,4	84,8	23,9	5,2
Tépe	28	774	148	25	2,7	81,3	16,1	3

Forrás: Népszámlálás 2001, KSH

Az 5. ábrán – bár a determinációs együttható értéke csak $R^2=0.13$, $p=0.26$, vagyis nem szignifikáns – a trend jól látszik: minél nagyobb egy település, annál kisebb a 8 általánost sem végzettek százalékos aránya. Valójában Hosszúpályi, Derecske és Létavértes, a három legnépesebb település adja meg az egyenes meredekségét, nélkülük a trend sokkal kisebb lenne. Ugyanakkor Sáránd, Tépe, Konyár és Kokad települések miatt indul magasan az egyenes, vagyis más oldalról nekik köszönhető a negatív korreláció ($r=-0.31$).

5. ábra. A népesség és az általános iskolát sem végzettek összefüggése (lineáris regresszió, RMA illesztés)

A 10. táblázatban összevetettük a különböző iskolai végzettségek kapcsolatrendszerét. Természetes összefüggés, hogy negatív korreláció van az iskolázatlanok és az iskolázottak között, azonban azt is látni kell, hogy minél több egy településen az általános iskolát végzett,

annál több az érettségizett és minél több az érettségizett, annál több a felsőfokú végzettségű is. Állításunk a kis elemszám miatt csak a Derecskei járásra érvényes.

10. táblázat. A különböző iskolai végzettségek korrelációja a Derecskei járás településein (átló alatt: Pearson-korrelációs koefficiens; átló felett: szignifikancia)

	8 általános alatt	8 általános	Érettségi	Felsőfok
8 általános alatt		0.068	0.130	0.039
8 általános	-0.569		0.011	0.020
Érettségi	-0.485	0.729		0.000
Felsőfok	-0.627	0.685	0.872	

Forrás: Saját számítás

Munkaerőpiaci tendenciák

A fentiekben ismertetett demográfiai, migrációs folyamatok egyik okát a munkalehetőségek hiányában, a munkanélküliség előli menekülésben találjuk meg. A járás településein regisztrált munkanélküliség követi az országos és megyei romló tendenciákat, azonban a különböző területi szintekkel összehasonlítva jóval kedvezőtlenebb a kép (11. táblázat). A vizsgált időszakban a járás településeit sújtó munkanélküliség nemcsak magasabb volt az országos és megyei átlagoknál, hanem térségen belüli aránya is meredekebben emelkedett. Az utolsó egy évtized alatt a járásban élő munkanélküliek száma közel megkétszereződött, az elmúlt öt évben 60 százalékkal emelkedett. A változást az ellátórendszerben, támogatási jogosultságokban bekövetkezett változások és a romló gazdasági feltételek együttesen magyarázzák (Csoba 2010).

11. táblázat. A munkanélküliek száma és aránya 2000-2012 között

Terület	Regisztrált munkanélküliek/álláskeresők száma				Regisztrált munkanélküliek/álláskeresők aránya a munkavégző korú népességben			
	Adott év januárjában							
	2000	2005	2010	2012	2000	2005	2010	2012
Magyarország	432 090	430 258	653 023	648 399	6,95	6,56	9,72	9,74
Hajdú-Bihar m.	35 643	33 285	50 863	53 462	10,51	9,23	13,78	14,56
Derecskei járás	2 240	2 358	4 163	4 160	10,60	10,01	16,71	17,21
Derecske	512	526	1 016	1 041	9,14	8,58	16,38	17,07
Esztár	134	146	173	164	16,20	17,00	19,59	18,00
Hajdúbagos	105	90	194	209	9,17	7,03	14,63	15,80
Hosszúpályi	327	408	700	723	10,26	11,07	15,22	18,15
Kokad	34	49	59	76	8,81	12,10	13,95	18,05
Konyár	172	151	318	341	13,53	11,11	15,22	24,41
Létavértes	439	395	700	695	10,99	9,03	15,22	15,16
Monostorpályi	139	99	183	196	11,71	7,24	12,42	13,67
Pocsaj	206	308	444	368	13,83	18,91	26,10	21,45
Sáránd	141	141	251	250	10,57	9,06	15,56	15,75
Tépe	31	45	125	97	4,69	6,40	17,61	13,42

Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal

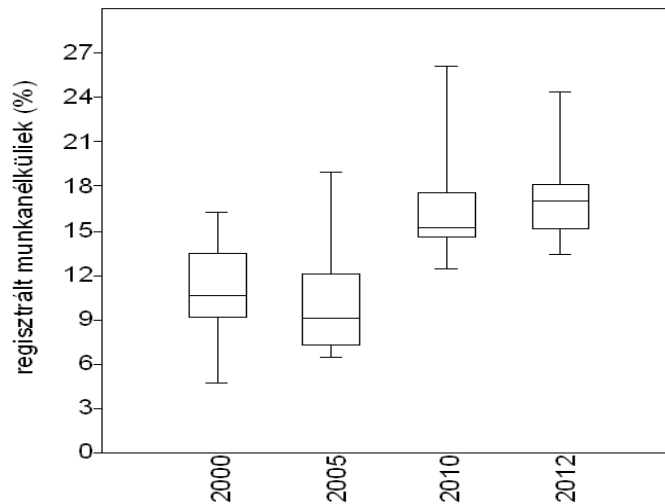
A regisztrált munkanélküliek aránya 2000 és 2005 között nem változott szignifikánsan (kis mértékben csökkent), azonban 2005 után 2010-ig komoly emelkedés történt (a hatás 0,62, ami erős hatásként értékelhető (12. táblázat). A következő periódusban, 2010 és 2012 között nem történt újabb szignifikáns változás (6. ábra).

12. táblázat. A regisztrált munkanélküliek arányának összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

Időszak	Wilcoxon's W	Z	P	effect size (r)
2000-2005	36	0,266	0,83	0,05
2005-2010	66	2,934	0,001	0,62
2010-2012	40	0,622	0,57	0,13

Forrás: Saját számítás

6. ábra. A munkanélküliek aránya a keresőképes korú népességben 2000-2012 között

A nyilvántartott tartós (180 napon túli) munkanélküliek járási adatai elfedik a települések közti különbségeket (13. táblázat). Míg 2000-ben a hajdúbagosi, hosszúpályi és sárándi munkanélkülieknek több mint fele tartozott a tartós munkanélküliek közé, 2005-ben a Hosszúpályin, Pocsajon és Létavértesen élő munkanélküliek közel háromnegyede nem tudott visszatérni a munka világába, addig 2010-ben nemcsak az arányok, hanem a települések száma és összetétele is jelentősen megváltozott. Létavértesen, Kokadon, Sárádon és Tépén jelent meg legnagyobb arányban (63,5-70,2 százalék) a tartós munkanélküliek csoportja.

13. táblázat. A munkanélküliek száma státuszuk szerint (fő)

Terület	regisztrált munkanélküliek			pályakezdő		180 napon túl			1 éven túl
	Száma			regisztrált munkanélküliek száma					
	2000	2005	2010	2005	2010	2000	2005	2010	2010
Magyarország	372 238	410 649	591 278	38 726	53 203	188 188	198 895	316 535	170 900
Hajdú-Bihar m.	31 643	31 914	47 237	3 124	4 904	17 549	16 846	26 275	14 976
Derecskei járás	1 987	2 392	3 870	260	509	936	1 329	2 151	1 220
Derecske	464	582	945	61	113	222	318	448	200
Esztár	195	151	117	13	8	78	73	53	23
Hajdúbagos	102	108	170	12	25	62	29	91	49

Terület	regisztrált munkanélküliek			pályakezdő		180 napon túl			1 éven túl
	Száma			regisztrált munkanélküliek száma					
	2000	2005	2010	2005	2010	2000	2005	2010	2010
Hosszúpályi	261	411	687	45	113	149	266	374	206
Kokad	34	43	62	4	8	16	20	41	25
Konyár	92	158	335	16	43	36	60	147	91
Létavértes	384	408	672	47	91	161	246	472	279
Monostorpályi	123	93	157	6	12	56	53	90	43
Pocsaj	185	267	388	41	50	83	173	220	158
Sáránd	121	119	230	12	32	67	71	146	99
Tépe	26	52	107	3	14	6	20	69	47

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

A pályakezdő munkanélküliek száma 2005-2010 között szignifikánsan emelkedett (14. táblázat). Emellett a 180 napon túli munkanélküliek számában is jelentős változás történt mindkét vizsgált időintervallumban. Az emelkedő trendet a Jonckheere-Terpstra teszttel is igazoltuk (J-T Statistic: 235,5, $p=0,075$, $r=0,38$). A teszt eredménye szigorúan véve ugyan nem szignifikáns, azonban a hatás (r , effect size) 0,39-es értéke közepesnek minősíthető (v.ö. Field, 2009).

14. táblázat. A regisztrált munkanélküliek arányának összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

Időszak	Wilcoxon's W	Z	p	effect size (r)
Pályakezdő munkanélküliek				
2005-2010	64	2,756	0,003	0,59
180 napon túl munkanélküli				
2000-2005	54	1,868	0,06	0,39
2005-2010	65	2,845	0,002	0,60

Forrás: Saját számítás

A fél év után is munka nélkül lévők területi eloszlása idővel változott, de nem lehet véletlen, hogy ezek a települések fedik le a járási átlagot jelentősen meghaladó, egy évnél hosszabb ideje munkanélküli csoportok lakóhelyét is (15. táblázat). A 2010. évre közölt adatok alapján kirajzolódik azon települések köre (Kokad, Létavértes, Pocsaj, Sáránd, Tépe), amelyek önkormányzatai számára a tartós munkanélküliség csökkentése komoly kihívást jelent.

15. táblázat. A munkanélküliek aránya státuszuk szerint (százalék)

Terület	Pályakezdő		180 napon túl			1 éven túl
	munkanélküliek aránya					
	2005	2010	2000	2005	2010	2010
Magyarország	9,4	9,0	50,6	48,4	53,5	28,9
Hajdú-Bihar megye	9,8	10,4	55,5	52,8	55,6	31,7
Derecskei járás	10,9	13,2	47,1	55,6	55,6	31,5
Derecske	10,5	12,0	47,8	54,6	47,4	21,2
Esztár	8,6	6,8	40,0	48,3	45,3	19,7
Hajdúbajos	11,1	14,7	60,8	26,9	53,5	28,8
Hosszúpályi	10,9	16,4	57,1	64,7	54,4	30,0
Kokad	9,3	12,9	47,1	46,5	66,1	40,3

Terület	Pályakezdő		180 napon túl			1 éven túl
	munkanélküliek aránya					
	2005	2010	2000	2005	2010	2010
Konyár	10,1	12,8	39,1	38,0	43,9	27,2
Létavértes	11,5	13,5	41,9	60,3	70,2	41,5
Monostorpályi	6,5	7,6	45,5	57,0	57,3	27,4
Pocsaj	15,4	12,9	44,9	64,8	56,7	40,7
Sáránd	10,1	13,9	55,4	59,7	63,5	43,0
Tépe	5,8	13,1	23,1	38,5	64,5	43,9

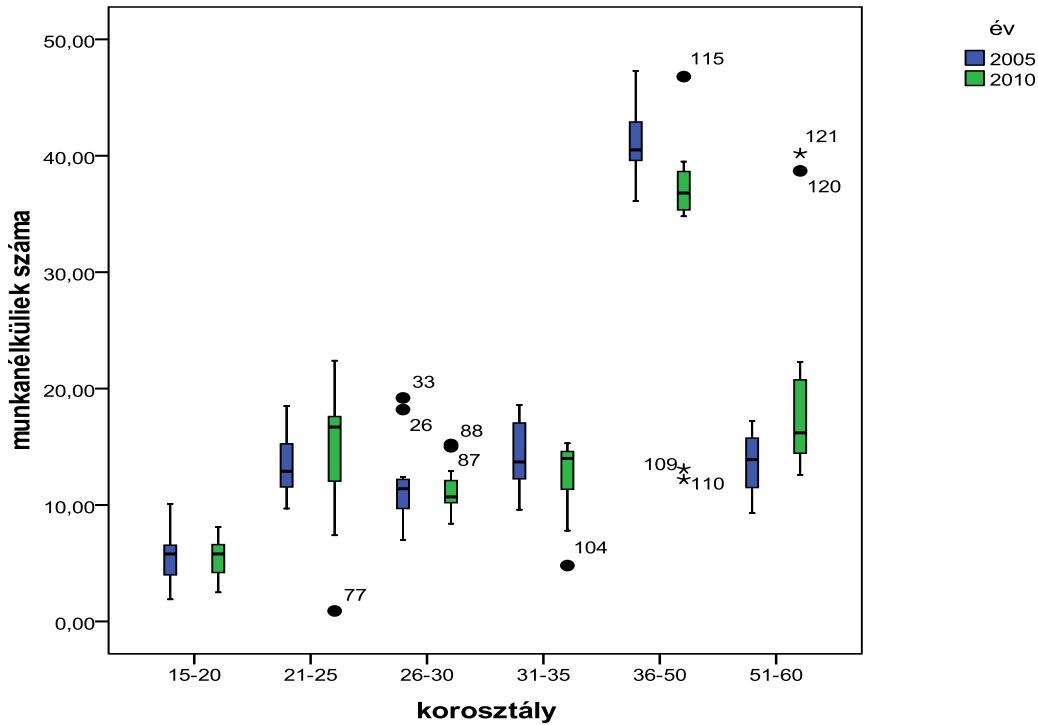
Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

A munkanélküliek életkor szerinti összetételében a Derecskei járás nem tér el sem a megyei, sem az országos átlagtól. A 21-35 évesek alkotják a munkanélküli csoport kevesebb, mint felét, és a 20 év alattiakkal együtt sem érik el az 50 százalékot. A járási átlagtól figyelemre méltó eltérést Monostorpályi alacsony aránya jelenti, ami nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a falu rendelkezik a térség legelőregedettebb társadalmával. A skála másik végpontját Hosszúpályi és Konyár képviseli átlagot meghaladó arányával 2005-ben. 2010-re az átlag fölötti különbségek csökkentek és nőtt a kedvezőbb helyzetű települések száma.

A munkanélküliek iskolai végzettségének szerkezete nemcsak kedvezőtlenebb az országos és a megyei átlagnál, hanem egyes kategóriákban azokkal ellentétes irányú változásokat takar. Míg az alacsony iskolai végzettségűek aránya az országos és megyei adatok szerint csökken, a Derecskei járásban kismértékben emelkedik. A térségben a munkanélküliek fele alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik (befejezetlen illetve befejezett általános iskola), amely nem biztosít belépést a munkaerő-piacra. Kiugróan magas a csoport aránya – 62-72 százalék között váltakozik – Hosszúpályiban, Kokadon, Konyáron, Létavértesen és Pocsajon. Ez a települési kör lefedi a jelentősebb arányú cigány lakossággal rendelkező falvakat, illetve várost és részben fedi a magas tartós munkanélküliséggel sújtott településeket (Kokad, Létavértes, Pocsaj). Kokad, Konyár és Pocsaj a kedvezőtlen szerkezetű települések közül is kiemelkedik az általános iskolát be nem fejezettek magas (20 százalék körüli) arányával.

A továbbiakban összehasonlítottuk a munkanélküliek korosztályonkénti arányát 2005-ben és 2010-ben. A 7. ábrán jól látható, hogy a 15-20 éves korosztály munkanélkülisége a legkisebb (ebben az életkorban az emberek még többnyire tanulnak, ritkábban dolgoznak), ugyanakkor az aktív korban lévő 31-50 éves korosztályt sújtja a leginkább a jelenség. A 16-17. táblázatban a 2005-ös és 2010-es adatokat vetettük össze. A statisztikai elemzés megerősíti a fenti megállapítást, a 15-20 és a 35-50 éves korosztály munkanélkülisége (mint alsó és felső szélsőség) szignifikánsan különbözik a többitől.

7. ábra. A munkanélküliek megoszlása korosztályonként 2005-ben és 2010-ben (minimum, alsó kvartilis, medián, felső kvartilis, felső kvartilis)

16. táblázat. A munkanélküliek korosztályonkénti arányának összehasonlítása 2005-ben⁶

	15-20	21-25	26-30	31-35	21-35	36-50	51-60
15-20		0.0001065	0.0002669	0.000107	8.152E-05	8.152E-05	0.0001398
21-25	0.002236		0.2001	0.5107	8.114E-05	8.114E-05	0.9215
26-30	0.005606	1		0.07624	8.152E-05	8.152E-05	0.237
31-35	0.002246	1	1		8.152E-05	8.152E-05	0.45
21-35	0.001712	0.001704	0.001712	0.001712		0.4304	8.152E-05
36-50	0.001712	0.001704	0.001712	0.001712	1		8.152E-05
51-60	0.002935	1	1	1	0.001712	0.001712	

Forrás: Saját számítás

17. táblázat. A munkanélküliek korosztályonkénti számának összehasonlítása 2010-ben⁵

	15-20	21-25	26-30	31-35	21-35	36-50	51-60
15-20		8.114E-05	0.000107	0.0003913	8.152E-05	8.152E-05	8.152E-05
21-25	0.001704		0.0006365	0.003458	8.114E-05	8.114E-05	0.7425
26-30	0.002246	0.01337		0.01377	8.152E-05	8.152E-05	0.0001398
31-35	0.008216	0.07263	0.2892		8.152E-05	8.152E-05	0.007065
21-35	0.001712	0.001704	0.001712	0.001712		0.3577	8.152E-05
36-50	0.001712	0.001704	0.001712	0.001712	1		8.152E-05
51-60	0.001712	1	0.002935	0.1484	0.001712	0.001712	

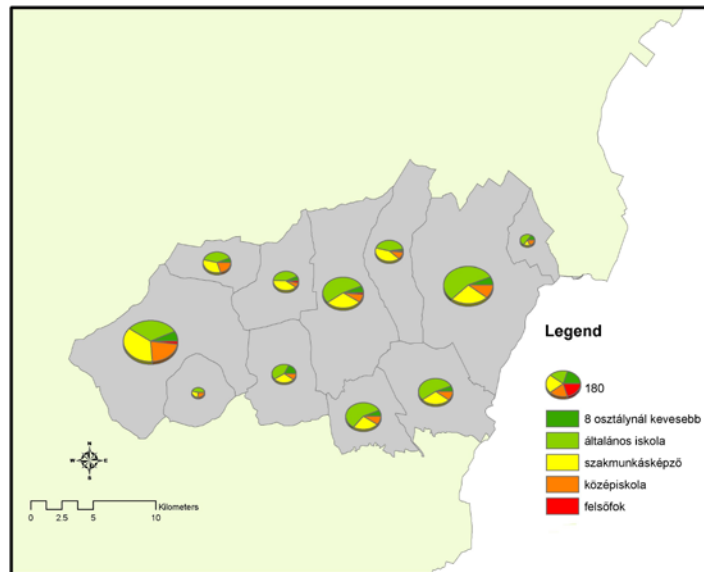
Forrás: Saját számítás

Akár kedvező fejleményként is értelmezhetnénk, hogy a szakmunkások aránya a munkanélküliek körében csökkenő tendenciát mutat, azonban a folyamatosan romló

⁶16-17. táblázat: Kruskal-Wallis próba, átló alatti értékek Bonferroni korrekcióval javítva/átló feletti értékek az eredeti páronkénti Mann-Whitney próba szignifikancia értékei, a kiemelés a szignifikáns értékeket jelzi

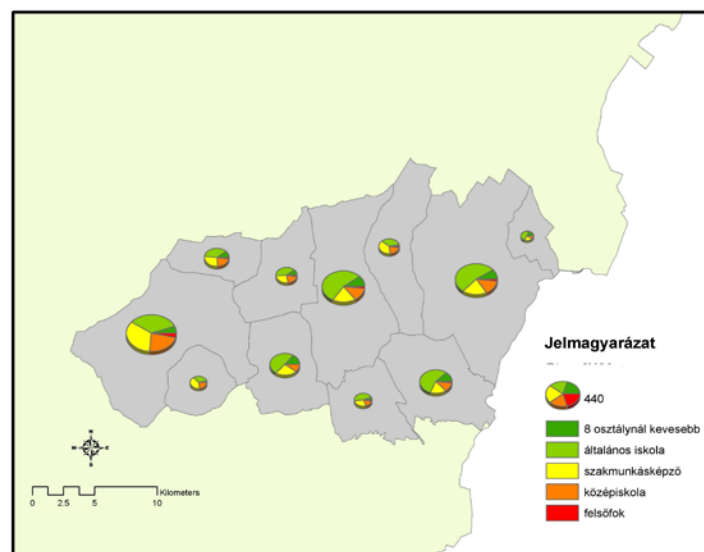
gazdasági körülmények óvatosságra intenek. A munkaerőpiacról kiszorult, vagy oda be sem lépő szakmunkások csökkenő arányát részben magyarázza a kedvezőtlen iskolai végzettség szerkezete (magas a legfeljebb általánost végzettek aránya), a szakképzésben végbement változások (szakközépiskolai érettségi) és nem utolsó sorban az elmúlt évtized második felében felerősödött elvándorlás, amelynek elsődleges érintettjei mindig a munkaerőpiacon értékesíthető szaktudással rendelkezők. A középiskolai érettséggel rendelkezők aránya – követve az országos és a megyei mozgásokat – emelkedik, és 2010-ben Derecskén és Tépén már minden negyedik, Sárádon és Monostorpályiban minden ötödik munkanélküli legmagasabb iskolai végzettsége gimnáziumi vagy szakközépiskolai érettségi (8-9. ábra).

8. ábra. Munkanélküliek összetétele iskolázottság szerint a Derecskei járás településein 2000-ben (a kördiagramok mérete arányos a regisztrált munkanélküliek számával)

Forrás: Saját szerkesztés

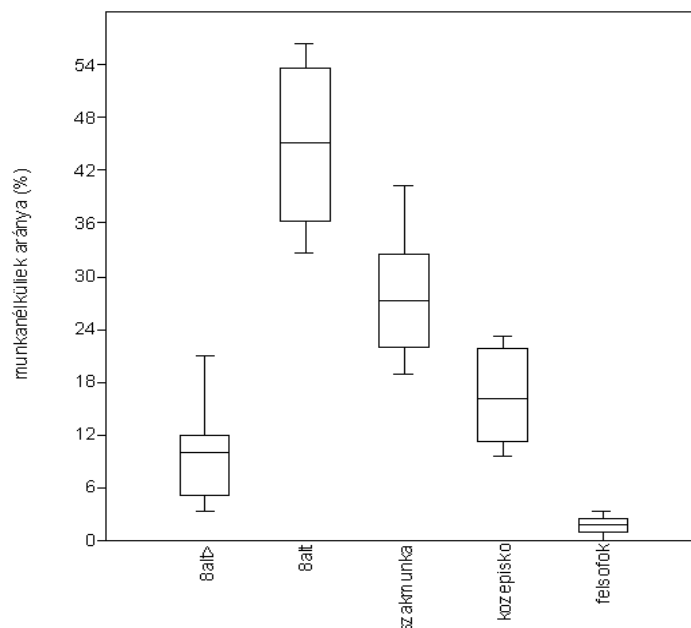
9. ábra. A munkanélküliek összetétele iskolázottság szerint a Derecskei járás településein 2010-ben (a kördiagramok mérete arányos a regisztrált munkanélküliek számával)

Forrás: Saját szerkesztés

A munkanélküliek végzettségének szempontjából az egyik legalacsonyabb az arány az általános iskolát sem végzettek körében. Ez a meglepő eredmény feltehetően annak köszönhető, hogy arányuk igen kicsi, így a 11 településből álló mintánkban kissé torzított formában jelennek meg. Arányuk nem különbözik szignifikánsan a középiskolai végzettségűektől. Ha ezt a csoportot elhagyjuk, egyértelmű negatív trend azonosítható, azaz a munkanélküliség az iskolai végzettséggel szignifikánsan csökken (10. ábra). Az iskolai végzettség hatása annyira nagy, hogy a boxplot diagramon az interkvartilis terjedelmek egyáltalán nem fednek át, vagy legfeljebb az adatok egynegyede van fedésben a másik kategóriával (esetünkben iskolai végzettséggel).

10. ábra. A munkanélküliek arányának megoszlása 2010-ben a Derecskei járás településein (minimum, alsó kvartilis, medián, felső kvartilis, maximum)

Foglalkoztatási sajátosságok

A kedvezőtlen munkaerő-piaci adatok értelmezéséhez a foglalkoztatottakra vonatkozó adatok elemzése adhat további támpontokat, összehasonlításra lehetőséget adó statisztikai adatok azonban ez esetben is csak 2001-ig állnak rendelkezésünkre (18. táblázat). A foglalkoztatási helyzet elmúlt évtizedekben, különösen 1990-2001 között végbement folyamatait tekintve a foglalkoztatási szerkezet gyökeres átalakulása, valamint a munkalehetőségek beszűkülése figyelhető meg a járás gyakorlatilag valamennyi településén (Rácz 2004). Míg 1990-ben járási szinten (az országos és a megyei adatokkal összhangban) a háztartások harmadában nem volt foglalkoztatott, addig 2001-re már több mint felében (51,9%). Különösen a járás közlekedési árnyékhelyzetben lévő településein (Kokad, Pocsaj, Esztár) átlag fölötti, esetenként a háztartások 60 százalékát meghaladó a foglalkoztatott nélküli háztartások aránya. Meglepő módon a járás két városa közül Létavértes is kedvezőtlen, lényegében a rosszabb pozíciójú kistelepülésekhez hasonló foglalkoztatási adatokkal rendelkezik (Koncz-Balcsók 2004, Koncz 2005). Bár Létavértes népességszáma alapján a járás második legnépesebb

települése, csak közszolgáltatási szempontból gyakorol szívó hatást környezetére, munkaerőpiaci vonzása azonban gyenge helyi gazdasága miatt csekély.

18. táblázat. A háztartások megoszlása a foglalkoztatottak száma alapján (1990-2001)

Terület	Háztartá-sok száma (fő)	Háztartások megoszlása (%)			Háztartá-sok száma (fő)	Háztartások megoszlása (%)		
		nincs foglalkoztatott	1 foglal-koztatott van	2 vagy több foglal-koztatott van		Nincs foglal-koztatott	1 foglal-koztatott van	2 vagy több foglal-koztatott van
		1990				2001		
Magyarország	3889532	32,10	30,89	37,01	3862702	40,9	30,8	28,4
Hajdú-Bihar m.	198916	32,4	30,7	36,8	204086	44,7	30,6	24,7
<i>Derecskei járás</i>	12787	35,5	30,4	34,1	12835	51,9	27,8	20,3
Derecske	3148	30,2	30,4	39,4	3189	45,0	28,8	26,2
Esztár	497	33,2	30,0	36,8	485	60,6	24,3	15,1
Hajdúbagos	725	38,1	29,2	32,7	735	50,5	29,1	20,4
Hosszúpályi	1769	31,3	32,3	36,3	1820	45,7	30,5	23,7
Kokad	272	42,6	31,3	26,1	251	60,6	21,5	17,9
Konyár	808	37,4	31,8	30,8	849	56,4	28,9	14,7
Létavértes	2550	38,5	31,1	30,4	2456	57,8	26,2	16,0
Monostorpályi	845	42,4	26,4	31,2	861	58,3	26,9	14,8
Pocsaj	990	44,0	29,6	26,4	989	61,3	22,9	15,9
Sáránd	794	35,1	27,5	37,4	823	46,2	29,8	24,1
Tépe	389	31,4	33,2	35,5	377	50,1	30,0	19,9

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

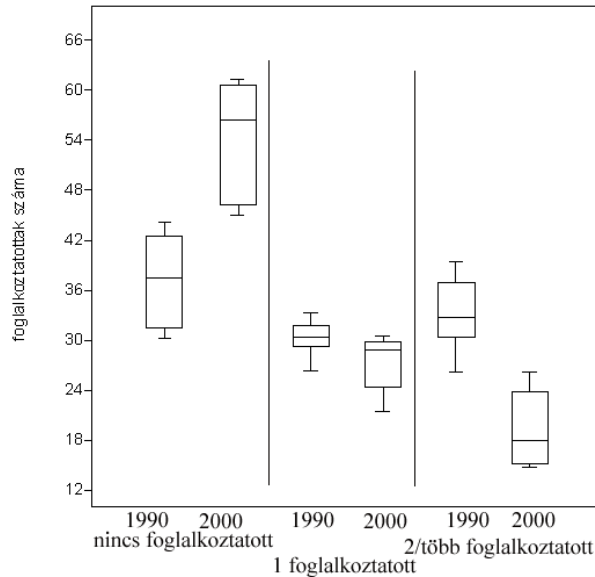
A foglalkoztatottak száma a háztartásokban jelentős változáson ment keresztül 1990 és 2001 között (19. táblázat). Azoknak a háztartásoknak a száma, ahol nincs egyetlen kereső sem, emelkedett (a medián 37.4-ről 56.4-re emelkedett), míg ennek természetes következményeként azon háztartások száma szignifikánsan csökkent, ahol egy (a medián 30.4-ről 28.8-ra csökkent), vagy több foglalkoztatott van (a medián 32.7-ről 17.9-re csökkent). Az eltelt idő hatása mindhárom esetben jelentős. Ahol egy foglalkoztatott van a családban, a medián különbsége kicsinek tűnhet, de a 12. ábrán jól látszik a kis szóródási tartomány.

19. táblázat. A foglalkoztatottak száma a háztartásokban összehasonlítása időszakonként (Wilcoxon-próba)

Időszak	Wilcoxon's W	Z	P	effect size (r)
nincs foglalkoztatott				
1990-2001	66	2.934	0.001	0.63
1 foglalkoztatott				
1990-2001	59	2.312	0.019	0.49
2/több foglalkoztatott				
1990-2001	66	2.934	0.001	0.63

Forrás: Saját számítás

11. ábra. A foglalkoztatottak száma a háztartásokban 1990-ben és 2001-ben

A foglalkoztatottak ágazatok szerinti összetételét tekintve a Derecskei járás területén is érvényes az a hátrányos helyzetű térségekben érvényesülő trend, amelyet az alacsony foglalkoztatási szint mellett a mezőgazdaság átlagon felüli részesedése, valamint rendkívül gyengén fejlett szolgáltató szektor jellemez (Bukodi-Altorjai-Tellér 2006). Jóllehet, az elmúlt évtizedek a szolgáltató szektor jelentős bővülését eredményezték a Derecskei járás területén is, itt 2001-ben az országosnak még mindig háromszorosa volt (14,6%) a mezőgazdasági foglalkoztatás részaránya, de átlagon felüli az ágazat megélhetést segítő, jövedelemkiegészítő szerepe is (Rácz 2008). Különösen a munkalehetőségekben szűkölködő, a nagyobb központoktól földrajzilag távol eső települések esetében (Esztár, Kokad, Konyár, Pocsaj) volt magas az ágazatban foglalkoztatottak aránya, különösen a férfiaké (20. táblázat).

20. táblázat A foglalkoztatottak nemzetgazdasági ágazatok szerinti megoszlása

Terület	1980				
	Összes foglalkoztatott (fő)	Ebből (%)			
		Ipar	Mezőgazdaság	Építőipar	Szolgáltatás
Magyarország	5068840	33,9	18,9	7,9	39,3
Hajdú-Bihar	249415	27,4	27,5	7,3	37,8
Derecskei Járás	17569	17,2	43,9	10,1	28,8
Terület	1990				
	Összes foglalkoztatott (fő)	Ebből			
		Ipar	Mezőgazdaság	Építőipar	Szolgáltatás
Magyarország	4527157	30,9	15,4	7,0	46,7
Hajdú-Bihar	227382	28,1	21,5	6,4	44,0
Derecskei Járás	13839	24,3	31,3	7,6	36,8
Terület	2001				
	Összes foglalkoztatott (fő)	Ebből (%)			
		Ipar	Mezőgazdaság	Építőipar	Szolgáltatás
Magyarország	3690045	26,5	5,5	6,4	61,6
Hajdú-Bihar	174794	25,0	8,8	5,8	60,4
Derecskei Járás	9350	25,6	14,6	6,2	53,5

Forrás: Népszámlálás 1980, 1990, 2001.

A helyben elérhető munkalehetőségek szűkösségére utal a Derecskei járás ingázóinak magas számaránya is (21. táblázat). 2001-ben majdnem 4000 járási munkavállaló (a foglalkoztatottak 42,5%-a) vállalt a lakóhelyén kívül munkát. Ebből több mint 500 főt (517 fő) megyén kívüli munkahelyen foglalkoztatottak. 2001-ben a járás markáns „ingázó települései” közé Hajdúbagos, Sáránd, Monostorpályi, Hosszúpályi tartozott, e településeken a foglalkoztatottak 50-70 százaléka vállalt a lakóhelyként funkcionáló településen kívüli munkát. A legnagyobb foglalkoztatási vonzerőt természetesen a megyeszékhely, Debrecen gyakorolta az érintett települések munkavállalóira (Balcsók 2002, Koncz 2005)

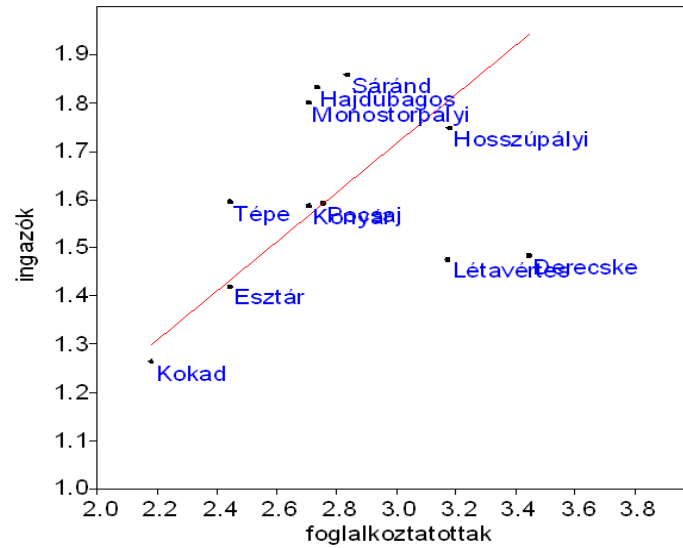
21. táblázat. Ingázó munkavállalók (2001)

Terület	Összes foglalkoztatott	Más településre eljáró foglalkoztatottak		Ebből megyén kívülre eljárók száma
		száma	aránya	
Magyarország	3690045	1101924	29,9	466996
Hajdú-Bihar	174794	35842	20,5	11423
Derecskei Járás	9350	3974	42,5	517
Derecske	2804	854	30,5	184
Esztár	278	73	26,3	12
Hajdúbagos	543	370	68,1	13
Hosszúpályi	1515	850	56,1	83
Kokad	152	28	18,4	6
Konyár	512	198	38,7	31
Létavértes	1496	447	29,9	49
Monostorpályi	512	323	63,1	27
Pocsaj	570	223	39,1	37
Sáránd	689	498	72,3	63
Tépe	279	110	39,4	12

Forrás: Népszámlálás, 2001.

Elemzéseink szerint az ingázó munkavállalók száma nem függ a potenciális munkavállalók számától. Létavértes és Derecske miatt nem szignifikáns az összefüggés (12. ábra). Az ingázók száma nem függ össze a munkanélküliek számával sem, vagyis nem nagyobb a hajlandóság a munkavállalásra akkor sem, ha a településen nincs munka.

12. ábra A foglalkoztatottak száma és az ingázók aránya

Jóléti, vagyoni viszonyok

A lakosság életkörülményeit, rendelkezésre álló forrásainak nagyságát is jól mutatja az adott évben épített lakások száma. A Derecskei járásban az elmúlt két évtized alatt folyamatosan csökkent a felépített lakások száma, ezt a folyamatot még az elmúlt évtized kedvező lakáshitel konstrukciói sem tudták megtörni (22. táblázat). Az építkezési hajlandóság zuhanásszerű csökkenését mutatják az adatok: 2005-ben még 131 lakásra adtak ki használatba vételi engedélyt, 2010-ben már csak 43-ra. Az 1000 lakosra jutó felépített lakás mutatói jelentős különbségeket jeleznek a települések között, melyeket a lakosság korszerkezete és eltérő gazdasági ereje együttesen magyaráz. Míg 1990-ben csak Kokadon nem épült új lakás (ház), addig 2010-ben már a települések felében: az előregedő Tépén, valamint a jelentős cigány népességgel rendelkező Pocsajon, Kokadon és Konyáron.

22. táblázat. 1000 lakosra jutó felépített lakások száma

Terület	1990	2000	2005	2010
Magyarország	4,16	2,10	4,04	2,06
Hajdú-Bihar megye	5,52	2,39	4,36	1,15
Derecskei járás	4,52	3,98	3,48	1,15
Derecske	5,25	3,72	2,34	1,42
Esztár	4,81	3,48	2,82	
Hajdúbagos	5,10	2,52	7,53	0,49
Hosszúpályi	5,61	4,86	3,90	2,17
Kokad		5,35	4,23	
Konyár	3,54	1,28	1,28	
Létavértes	5,29	4,99	5,59	1,24
Monostorpályi	1,84	5,85	3,61	2,72
Pocsaj	2,12	2,90	0,73	
Sáránd	4,09	4,22	3,30	0,42
Tépe	3,97	1,69	1,70	

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

A települések közötti különbségek jól láthatók a lakások minőségét jelző mutatókban (23. táblázat). Amennyiben a statisztikai adatok helytállóak, a 2010-ben átadott lakások átlag alapterülete jelentősen meghaladta mind az országos, mind a megyei átlagot. Az átlag azonban elfedi a különbségeket, valószínű, hogy az átlagtól jelentősen kisebb, de nagyobb alapterületű lakások is épültek. A nagy alapterületű lakások előnyben részesítésének mozgatórugóit nem ismerjük, azt számtalan ok befolyásolhatja (például többgenerációs együttélés, vagyon, presztízs, stb.)

23. táblázat. Az év folyamán épített lakások mutatói

Terület	Év folyamán épített gázvezetékekkel ellátott lakások aránya			Év folyamán épített lakások átlagterülete		
	2000	2005	2010	2000	2005	2010
Magyarország	77,1	92,3	91,5	98	87	92
Hajdú-Bihar megye	56,9	86,5	85,7	90	89	113
Derecskei járás	32,4	55,7	79,1	79	90	143
Derecske	54,3	86,4	100,0	90	104	161
Esztár	20,0			82	59	
Hajdúbagos	20,0	26,7		67	65	87
Hosszúpályi	33,3	60,9	69,2	80	102	153
Kokad	25,0	33,3		82	71	
Konyár	33,3	33,3		65	98	
Létavértes	27,8	51,2	88,9	82	86	136
Monostorpályi	7,7	50,0	50,0	65	92	103
Pocsaj		50,0		71	75	
Sáránd	40,0	87,5	100,0	64	109	131
Tépe	50,0	50,0		78	84	

Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

Pozitív fejleményként értékelhetjük, hogy a járás településein emelkedik a gázvezetékekkel ellátott lakások aránya, ennek eredményeként a térség 2010-re megközelítette a megyei átlagot, azonban a települések közti különbségek itt is megjelennek. A kényelmesebb lakhatást biztosító gázellátás továbbra sem jellemzi a Kokadon, Konyáron, Hajdúbagoson épített új lakásokat. A hiányt a családok gyenge gazdasági helyzete magyarázza.

24. táblázat. A személygépkocsik számának változása

Terület	Darabszám			1000 lakosra jutó személygépkocsik száma		
	2000	2005	2010	2000	2005	2010
Magyarország	2 364 158	2 888 735	2 983 712	230,5	283,8	294,9
Hajdú-Bihar megye	99 691	133 986	139 778	177,5	239,9	249,0
Derecskei járás	5 245	7 185	7 917	140,9	190,8	212,2
Derecske	1 468	1 927	2 050	156,2	205,0	224,6
Esztár	157	251	266	109,4	177,0	187,3
Hajdúbagos	281	411	450	141,5	206,2	220,9
Hosszúpályi	736	1 057	1 245	132,5	179,4	207,5
Kokad	107	129	127	143,0	181,7	183,3
Konyár	213	312	348	90,7	132,8	154,5

Terület	Darabszám			1000 lakosra jutó személygépkocsik száma		
	2000	2005	2010	2000	2005	2010
Létavértes	1 133	1 461	1 603	157,1	199,3	220,1
Monostorpályi	356	499	541	160,3	225,4	245,5
Pocsaj	304	452	510	110,3	164,1	184,6
Sáránd	337	485	551	142,2	200,1	230,9
Tépe	153	201	226	129,2	170,6	197,7

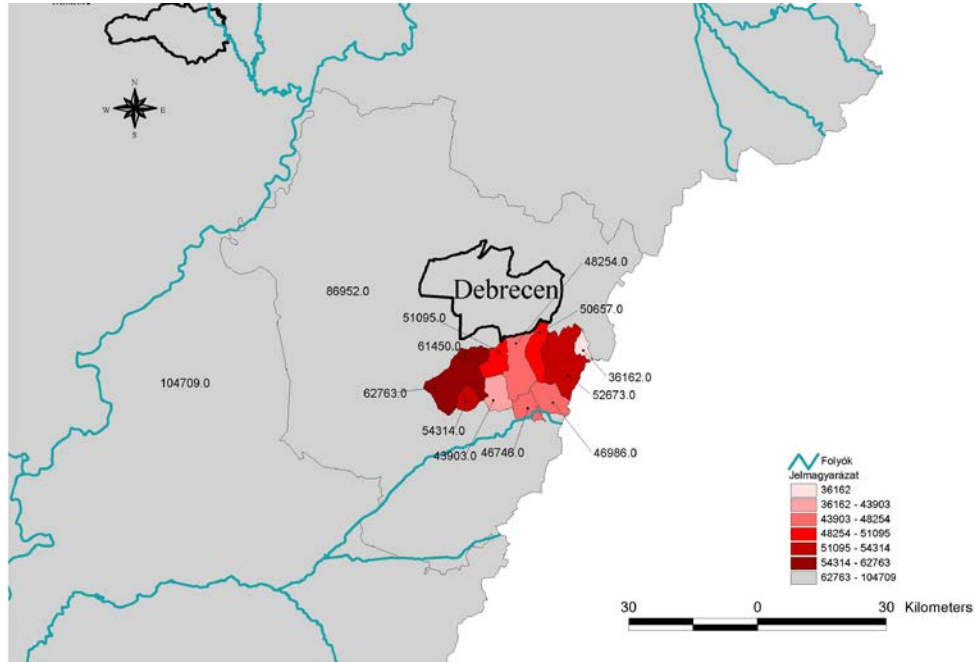
Forrás: Területi Statisztikai Adatok Rendszere, KSH

Az életszínvonal mérésére gyakorta használt mutató a személygépkocsik számának változása. Az évezred első évtizedében a személygépkocsik száma 50 százalékkal emelkedett, és csak Kokad személygépkocsi állományában nem történt jelentős elmozdulása (24. táblázat). A járás településein élők rossz anyagi helyzetére és alacsony életszínvonalára utal, hogy a növekedés ellenére az országos és megyei összehasonlításban sem tudta lemaradását behozni. Míg 2000-ben 1000 lakosra csak 150 személygépkocsi jutott, 2010-ben ez az érték 212-re nőtt. A települések közötti eltéréseket, a szerényebb jövedelmi helyzettel rendelkező településeket 2000-ben csak három falu képviselte (Esztár, Konyár, Pocsaj), 2010-ben ehhez a csoporthoz sorolható Kokad is. A mutató értékeit azonban kellő óvatossággal kell kezelni, mert a tényleges jövedelmi és életszínvonal megismerését szolgáló árnyaltabb elemzést (pl. a gépkocsiállomány kor szerinti megoszlása) az adatok nem teszik lehetővé.

A járás jövedelmi viszonyainak megismeréséhez visz közelebb az egy lakosra jutó belföldi jövedelemmutató (13-14. ábra). A feltüntetett jövedelem nem tartalmazza a családok szociális ellátásból (gyes, gyed, családi pótlék, szociális segély és a munkanélküli segély) származó jövedelmét valamint a nyugdíjat. Az adatok azt mutatják, hogy a település egy főre vetítve mekkora jövedelmet termelt az adott évben. A Derecskei járásban az egy főre jutó jövedelem jelentősen alacsonyabb az országos és a megyei átlagnál. 1992-ben ez az érték az országos felét, a megyei kétharmadát érte el. Két évtizeddel később a különbségek kis mértékben csökkentek: az országosnak közel fele, a megyének közel kétharmada a jövedelem.

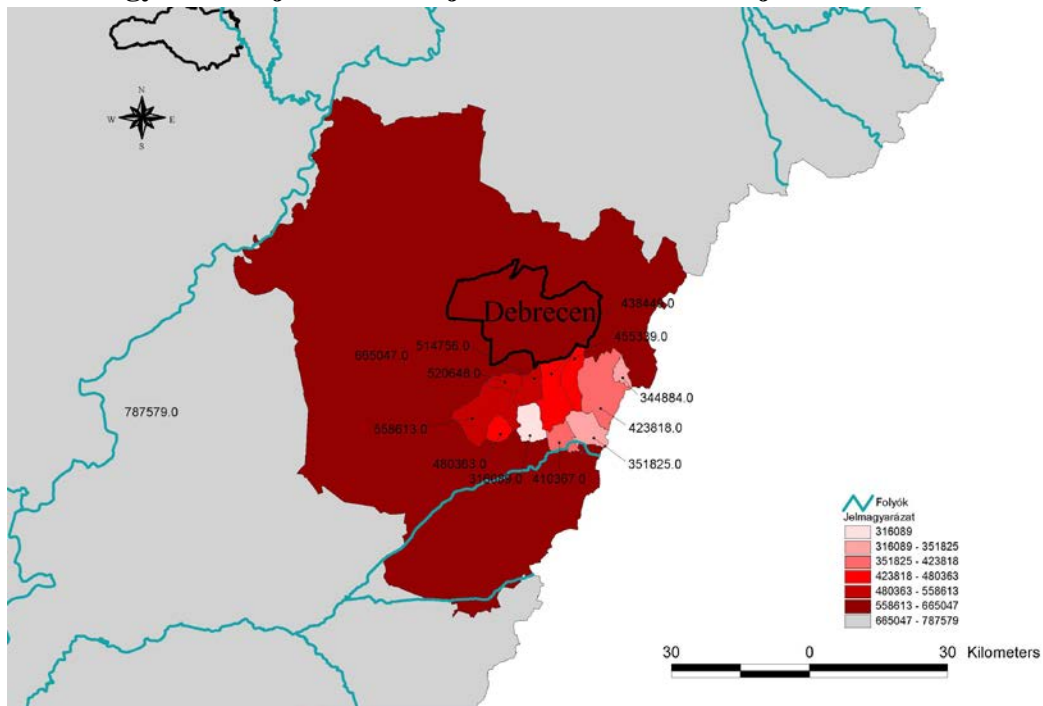
Legnagyobb jövedelemmel a járásközpont, valamint Sáránd és Hajdúbajos rendelkezik, a skála másik végét Kokad, Konyár és Pocsaj foglalja el. A falvak alacsony mutatóértékeit a magas munkanélküliség, a munkaerőpiacon rosszul értékesíthető tudás és nem utolsó sorban az eltartandó gyerekek magas száma magyarázza.

13. ábra. Egy lakosra jutó belföldi jövedelem a Derecskei járás területén 1992-ben

Forrás: saját szerkesztés NAV adatok alapján

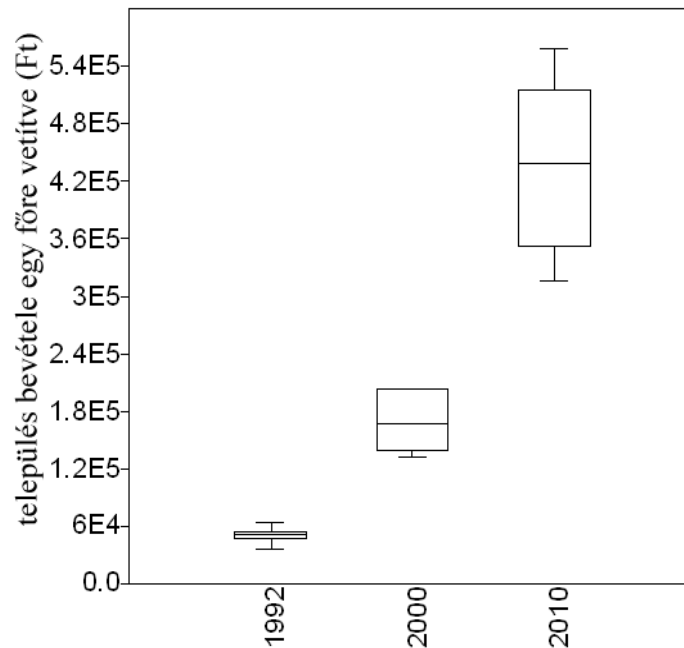
14. ábra. Egy lakosra jutó belföldi jövedelem a Derecskei járás területén 2010-ben

Forrás: saját szerkesztés NAV adatok alapján

Az egy lakosra jutó belföldi jövedelem 1990 és 2010 között jelentősen megnőtt. A 10 éves időszakok között a település bevétele nagyságrendileg változott: a medián 1992-ben 50357 Ft volt, 2000-ben 166011 Ft, 2010-ben pedig 438449 Ft volt. Ugyanakkor az is látszik, hogy 1990-ben a szórásstartomány szűk volt, addig 2010-re igen nagy lett a különbség a járás települései között.

15. ábra. Az egy lakosra jutó bevétel a Derecskei Járás településein

Összefoglalás

A Derecskei járás hazánk keleti határrégiójának perifériális térsége. Több tekintetben is az országos átlag alatti társadalmi-gazdasági mutatókkal jellemezhetjük, melyek az elmúlt időszakban jelentősen romlottak is. Az elvándorlás és a munkanélküliség aránya különösen a 2005 és 2010 közötti periódusban ugrott meg, mellyel párhuzamosan – 1995-től jól megfigyelhetően – megnőtt a települések előregedésének üteme. E folyamatok természetesen nem magyarázhatók kizárólag a települések határ menti elhelyezkedésével, mivel ezekhez hozzáadódnak a makrogazdasági környezetben megfigyelhető kedvezőtlen tendenciák is. A kistelepülések által nyújtott megélhetési lehetőségek szűkösek: nemcsak a diplomás munkahelyek száma korlátozott, de a szakmunkások iránti igény is kicsi. Munka híján a településeknek nincs népességmegtartó képessége, a munkaképes korosztály kénytelen máshol munkát keresni: ingázni vagy elköltözni. Mivel az elvándorlási folyamat nagyrészt a fiatalokat érinti, nő az öregedési index. Ehhez társul, hogy az alacsony jövedelemszint, illetve a bizonytalan álláslehetőségek mellett (sokszor csak szezonmunkára, vagy közmunkára van lehetőség) kisebb a gyermekvállalási kedv. Az így kialakuló helyzetből nehéz kitörni a kistelepüléseknek, a statisztikai mutatók javulása a gazdasági élet tartós fellendülése nélkül nehezen elképzelhető.

Felhasznált irodalom

1. Bajmóczy P. (2003): Szuburbanizáció a budapesti agglomeráción kívüli Magyarországon. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem.
2. Bajmóczy P.-Balogh A. (2002): Néhány társadalmi-gazdasági mutató településméret szerint differenciáltsága Magyarországon. Doktori Konferencia. ELTE 2002.
3. Balcsók I. (2002): Gúzsba kötött óriás - avagy az észak-alföldi régió munkaerőpiacának évtizedes gondjai. *Területi statisztika*. 5. évfolyam, 2002. 1. szám, 44-62.
4. Bernáth A. (2006): A kapcsolathálózat jelentősége a migrációban – etnikai metszetben. ELTE, Kötőjelek, 2006.
5. Bukodi E.-Altorjai Sz.-Tallér E. (2006): A magyar foglalkozási rétegszerkezet az ezredforduló után. *Statisztikai Szemle*. 2006.84.évfolyam. 8. szám.
6. Csoba J. (2010) Segély helyett munka. A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. *Szociológiai Szemle*, 20. évfolyam. 2010. 1. szám.
7. A Derecske-Létavértesi kistérség fejlesztési koncepciója és programja. Koncepció. Derecske, 2009.
8. Falusné Szikra K. (1997): Munkanélküliség és képzettség. A magasan fejlett országok tapasztalatai nyomán. *Közgazdasági Szemle*, XLIV. évf., 1997. december, 1047-1059.
9. Field A (2009) *Discovering statistics* SAGE Publications, London, 821 p
10. Forray R. K. - Híves T. - Marton M. - Paku Á. - Radácsi I. - Vámos T. (2008): A foglalkoztatottság és a munkanélküliség szerkezetét befolyásoló társadalmi-területi tényezők. Kutatási zárójelentés. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. Budapest, 2008.
11. Galasi P.- Varga J. (2005): Munkaerőpiac és oktatás. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2005.
12. Gödri I.-Tóth E. F. (2010): Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási folyamatai a rendszerváltozások után. Eltérések és hasonlóságok. *Demográfia*, 2010. 53. évf. 2–3. szám, 157–204.
13. Hammer Ř, Harper DAT, Ryan PD (2001): PAST: Paleontological Statistics SoftwarePackage for Education and Data Analysis *Palaeontologica Electronica* 4:1-9 (http://palaeo-electronica.org/2001_1/past/issue1_01.htm)
14. KSH (2006): A foglalkoztatottság és a munkanélküliség területi különbségei az elmúlt 55 évben. Miskolc-Eger-Salgótarján. KSH, 2006.
15. Koncz G. (2005): Az alföldi városok foglalkoztatási viszonyaiban 1990 és 2001 között bekövetkezett változásokról. In: Az Európai Unió bővítésének kihívásai – régiók a keleti periférián c. konferencia kötetben. MTA RKK ATI Békéscsabai Osztály, Békéscsaba, 2005, 178-182.
16. Koncz G. - Balcsók I. (2004): A Hajdú-Bihar megyei városok foglalkoztatási helyzetének változása a rendszerváltástól napjainkig. In: *Fiatal Regionalisták IV. konferenciájának CD-kiadványa*. 2004. 11 p.
17. Nemes Nagy J. (1996): Centrumok és perifériák a piaccgazdasági átmenetben. *Földrajzi Közlemények* 120. évf. 1. szám, 31-48.
18. Péntes J. - Tagai G. - Molnár E. (2011): The Hungarian Economic Potential Field without Borders. In: Peykovska P, Demeter G (szerk.) *Borders in the History and Societies of Central- and East-Europe*Sofia; Budapest: Hungarian-Bulgarian Joint Academic History Commission, 2011. pp. 310-327. (Bulgarian-Hungarian Scholarly Forum; 3.)

19. Péntes J.-Tagai G. (2012): The potential Effects of the “melting” of state borders on the border areas of Hungary. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek* 9. évf. 1. szám, 5-18.
20. Plócai Zs. (2009): Vetélkedés a kistérség központi címéért Derecske és Létavértes között. *E-Tudomány*. 2009. 2. szám
21. Rácz K. (2004): Vidéki térségek fejlődési esélyei a rendszerváltás után. A Derecskei kistérség példáján. In: Kiss G.-Csoba J.- Czibere I.(szerk.) *Idővonat. Tanulmányok a társadalomtudományok köréből*. Debreceni Egyetem, BTK Szociológiai Intézet. Debrecen, 2004.234-285
22. Rácz K. (2008): Agrárgazdasági folyamatok a Derecskei mikrotérségben. In: Dénes A.- Kiss M.-Rácz K.-Sczwarcz Gy. (szerk). *Alkalmazkodási stratégiák a vidék gazdaságában. Jelen-kutatások sorozat 1.* Budapest, Jelenkutatások Alapítvány, 2008. 54-68.
23. Reichman, J. (1993): Barriers and Strategic Planning: Spatial and Institutional Formations. In Ratti, R. szerk.: *Theory and Practice of Transborder Cooperations*, Helbing and Lichtenstein, Basel, pp. 55-64.
24. Szócs L. (2012): A migráció miatt fogy az erdélyi magyar. *Népszabadság*, 2012. február 18.